

VLAAMSE COMMISSIE ONROEREND ERFGOED

ADVIES VCOE 2021|018 VAN 16 JUNI 2021

OVER DE VOORLOPIGE OPHEFFING VAN DE BESCHERMING ALS MONUMENT VAN DE ELEKTRISCHE TORENKRAAN VAN DE BOELWERF IN TEMSE, NAAR AANLEIDING VAN DE ADVIESVRAAG VAN MINISTER MATTHIAS DIEPENDAELE VAN 1 JUNI 2021

De Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed, rechtsgeldig samengesteld, brengt op 16 juni 2021 volgend advies uit:

1. De VCOE ontving op 1 juni 2021 een adviesvraag van Matthias Diependaele, Vlaams minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed, over de voorlopige opheffing van de bescherming als monument van de torenkraan van de voormalige Boelwerf in Temse. Deze elektrische torenkraan, inclusief alle toebehoren, werd als monument beschermd bij ministerieel besluit van 22 juni 2004. Daarbij werd aan de torenkraan een industrieel-archeologische en sociaal-culturele (in casu maatschappelijke) waarde toegekend.

De commissie spreekt zich in dit advies uit over de documenten in het kader van de voorlopige opheffing van de bescherming, met name: (a) het ministerieel besluit tot voorlopige opheffing, (b) de fotoregistratie, (c) het afbakeningsplan en (d) het inhoudelijk dossier.

2. Artikel 1 van voorliggend ministerieel besluit legt de voorlopige opheffing vast van het ministerieel besluit van 22 juni 2004 houdende de bescherming als monument van de elektrische torenkraan van de voormalige scheepswerf Boel, inclusief alle toebehoren gelegen te Temse.

De commissie wijst erop dat het artikel 6.2.1, 1°-5° van het Onroerenderfgoeddecreet de actuele rechtsgrond bepaalt op basis waarvan een besluit tot definitieve bescherming geheel of gedeeltelijk kan worden gewijzigd of opgeheven. De commissie stelt in de eerste plaats vast dat de erfgoedwaarden van de torenkraan niet onherstelbaar aangetast of verloren zijn (cf. art. 6.2.1, 1°). Ook dient er geen noodzakelijke verplaatsing van de kraan (cf. art. 6.2.1, 2°) of aanpassing van de bescherming inzake beheer (cf. art. 6.2.1, 4°) of cultuurgooderen (cf. art. 6.2.1, 5°) te gebeuren. De voorgestelde opheffing van bescherming verwijst daarentegen naar artikel 6.2.1, 3° van het Onroerenderfgoeddecreet: *‘de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing is vereist omwille van het algemeen belang’*. Als motivering citeert het opheffingsbesluit uit de parlementaire voorbereiding van het Onroerenderfgoeddecreet die stelt: *‘door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming. Van deze mogelijkheid zal voornamelijk gebruik worden gemaakt om tot een ruimtelijke afweging te kunnen komen. Op die manier kunnen verschillende (ruimtelijke) belangen tegenover elkaar worden afgewogen om zo het algemeen belang te vrijwaren. Uiteraard mag deze mogelijkheid geen vrijgeleide zijn om het belang van de bescherming te ondermijnen. Daarom wordt de procedure voor het wijzigen of opheffen van een bescherming uitgebreid.’*

Volgens het opheffingsbesluit is de context van de bescherming gewijzigd waardoor het algemeen belang van de torenkraan aldus geëvolueerd zou zijn ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming. Uit het dossier blijkt niettemin dat de erfgoedwaarden, -elementen en -kenmerken op basis waarvan de bescherming in 2004 werd vastgelegd op heden

intact bleven. Als nog bewaard typevoorbeeld van een elektrische torenkraan die op grote scheepswerven courant gebruikt werd heeft dit relict uit 1957 een 'industriële-archeologische waarde'. Daarnaast stelt de commissie vast dat ook de bij bescherming toegekende 'sociaal-culturele waarde' actueel bleef. Hoewel de site van de in 1994-96 stilgevallen scheepswerf vandaag nog weinig herkenbaar is en de directe omgeving werd ontwikkeld tot woon- en KMO-zone met recente hoogbouw, is de torenkraan ook in deze gewijzigde context de enige resterende materiële getuige van dit belangrijke industriële verleden van de gemeente. Als visuele baken langs de Schelde is de kraan bovendien beeldbepalend in het vernieuwde stadsbeeld. Zonder de kraan wordt de historische gelaagdheid uitgewist en de omgeving gebanaliseerd. Het behoud van dit onroerend erfgoed mag volgens de commissie dan ook niet ontbreken in een integrale erfgoedbenadering die tevens de roerende en immateriële aspecten bevat waar het schepencollege naar verwijst. De commissie is daarom van oordeel dat het algemene belang – zoals bedoeld in art. 6.2.1, 3° van het Onroerenderfgoeddecreet – en de context van de torenkraan niet in die mate geëvolueerd zijn dat een opheffing gerechtvaardigd is. De parlementaire voorbereiding van het Onroerenderfgoeddecreet – die de voorafgaandelijke discussie rond het decretale kader vat – waarschuwt uitdrukkelijk dat de mogelijkheid tot opheffing geen vrijgeleide mag zijn om het belang van een bescherming te ondermijnen

3. De motivering in het opheffingsbesluit verwijst verder naar de ad hoc-aanvraag van de gemeente Temse, die eigenaar is van de kraan. Het college van burgemeester en schepenen acht de opheffing van de bescherming in de eerste plaats *'onontkoombaar'* omwille van de zware restauratiekosten, de gewijzigde Vlaamse subsidiëringmogelijkheden waardoor de gemeente voor dergelijke restauratie geconfronteerd wordt met een meerkost, en *'het besef dat de kosten voor restauratie en onderhoud van de kraan nooit zullen eindigen'*. Sinds 2014 is voor de kraan een restauratiedossier in opmaak, maar door de wijzigingen in de premiereregeling komen deze geplande werken in aanmerking voor een lager premiebedrag dan aanvankelijk voorzien. Volgens het schepencollege heeft het restaureren en terug operationeel maken van de torenkraan geen meerwaarde en stelt zich de vraag of de hoge restauratiekosten maatschappelijk verantwoord is.

De commissie stelt aldus vast dat de aanvraag van de gemeente tot opheffing van de bescherming hoofdzakelijk kadert in financiële overwegingen inzake het onderhoud en de restauratie van het beschermde monument. Een inspectie door Monumentenwacht in 2018 wees uit dat de torenkraan structureel in vrij goede staat verkeerde, maar dat een globale restauratie zich door langdurig gebrek aan onderhoud opdringt. Het recente, in 2016 goedgekeurde beheersplan voor de kraan stelde een eenmalige totaalrestauratie voorop in functie van de restlevensduur, gevolgd door periodiek onderhoud.¹ Deze totaalrestauratie werd uitgesteld en is tot op heden niet uitgevoerd. Wat de actuele bouwfysische toestand van de kraan betreft beperkt de motivering voor de opheffing zich tot *'verontrustende signalen'* die het schepencollege ontving over de stabiliteit en loskomende delen.

De commissie meent dat kosten voor beheer en onderhoud van waardevol erfgoed en gewijzigde subsidiëring hieromtrent geen aanleiding mogen zijn voor de zakelijkrechtshouder of gebruiker – en inzonderheid een openbaar bestuur – om zonder meer een opheffing van een bescherming te vragen. Conform het Onroerenderfgoeddecreet blijft het actiefbehoudsbeginsel

¹ B. Van Der Wee, *Elektrische torenkraan Temse, beheersplan* (2016), pag. 98-100.

te allen tijden gelden. In geen geval kan het volgens de commissie de bedoeling zijn dat regulier onderhoud en nodige herstellingswerken lange tijd uitblijven tot duurdere restauratiewerken de vraag naar instandhouding opwerpen. Ook de parlementaire voorbereiding benadrukt: *'In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud door de (huidige of vorige) zakelijkrechthouder of beheerder aanleiding geven tot een wijziging of gehele of gedeeltelijke opheffing van de bescherming'*.² Bijgevolg is de commissie van oordeel dat (gebrek aan) financieringsmogelijkheden niet doorslaggevend zijn om op basis van het algemeen belang over te gaan tot opheffing van een bescherming. Bovendien bestaat de vrees dat dergelijk precedent sommige eigenaars en zakelijkrechthouders zal aanzetten tot verwaarlozing van hun beschermd goed. In die zin oordeelde ook het Hof van Cassatie dat de verplichting tot het in goede staat behouden van een beschermd monument door het uitvoeren van de nodige instandhoudings- en onderhoudswerken niet afhankelijk is van een eventuele financiële tegemoetkoming of subsidiëring in het kader van een restauratie.³

Aanvullend voert het schepencollege in de motivering aan dat een her- of nevenbestemming van de kraan uitgesloten zou zijn om redenen van veiligheid en budget. Het is onduidelijk in hoeverre deze mogelijkheid werd onderzocht. Volgens de commissie sluit de bescherming immers geen alternatieve invullingen uit, wat mogelijk een oplossing biedt voor de instandhouding van de torenkraan en op termijn eigen financiering voor onderhoud kan genereren. Gezien de beeldbepalende rol van de torenkraan en de recente stedenbouwkundige ontwikkelingen op de voormalige Boelwerf-site lijkt het de commissie trouwens niet ondenkbaar om vanuit deze nieuwe ontwikkeling alternatieve financiering te vinden voor de instandhouding van de kraan.

4. Dat de kraan in oorsprong niet vervaardigd was voor de Boelwerf doet volgens de commissie geen afbreuk aan de erfgoedwaarden die aan de basis liggen van de bescherming. Het was immers gebruikelijk om dergelijke industriële installaties in te zetten op verschillende sites. Op moment van bescherming werd dit aspect ook expliciet gewaardeerd en nog in 2016 stelde het goedgekeurde beheersplan voor de torenkraan: *'De torenkraan in Temse is meermaals van plaats verhuisd en kwam oorspronkelijk van de site van Cockerill. Critici kunnen stellen dat de torenkraan daarom geen 'echte' kraan van de Boelwerf is, maar het is echter wel de enige die nog overblijft van het Boelwerf-verleden. Meer nog, het feit dat de kraan vanaf een andere werf is overgebracht naar Temse draagt bij aan zijn geschiedenis en vertelt het verhaal van de vele scheepswerven langs de Schelde.'*
5. Artikel 2 van het opheffingsbesluit verwijst naar de locatie van het beschermde goed waarvoor de voorlopige opheffing van de bescherming wordt voorgesteld. Het artikel 2 verwijst tevens naar het afbakeningsplan en de fotoregistratie die de fysieke toestand van de torenkraan documenteert.

De commissie stelt vast dat deze fotoregistratie beperkt blijft tot enkele overzichtsbeelden die niet toelaten de huidige toestand van het monument goed in te schatten. Specifieke erfgoedelementen en -kenmerken van het exterieur van de kraan en het interieur van de besturingscabine worden niet in beeld gebracht.

6. Tot slot merkt de commissie op dat het dossier van de torenkraan ad hoc voor advies wordt voorgelegd terwijl een breder (beleids)kader voor het actualiseren van beschermingen

² *Parl. St.* VI. Parl. 2021-13, nr. 1901/1, 60-61.

³ Cass. 25 oktober 2011, *TBO* 2021, afl. 4, 147.

vooral nog ontbreekt. Zoals eerder aangegeven vindt de commissie het op zich een goede zaak dat werk wordt gemaakt van de evaluatie en actualisatie van het beschermd erfgoedbestand. Net zoals bij nieuwe beschermingen zijn eenduidige criteria en een grondige afweging hierbij essentieel. Voorstellen tot wijziging of opheffing van beschermingen veronderstellen dan ook steeds een zorgvuldige waardebeoordeling en kritische thematische toetsing in een Vlaams perspectief. Daarbij dient afdoende aangetoond te worden in welke mate erfgoedwaarden al dan niet evolueerden en de betreffende bescherming beantwoordt aan de selectiecriteria van de zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemblewaarde en context. Op die manier wordt ook vermeden dat er hiaten ontstaan in het beschermd bestand.

In het geval van het dossier van de torenkraan van Temse ontbreekt voor de commissie een toetsing van de selectiecriteria. Tevens ontbreekt een kritische evaluatie ten opzichte van gelijkaardige (al dan niet beschermde) relictten rekening houdend met het historische belang van de Boelwerf en de voormalige scheepsbouw langs de Schelde.

7. Op basis van bovenstaande argumentatie en opmerkingen ziet de commissie geen rechtsgeldige reden om over te gaan tot het opheffen van de betreffende bescherming. De commissie geeft aldus een ongunstig advies voor de voorlopige opheffing van de bescherming als monument van de elektrische torenkraan in Temse.

Namens de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed,

Michiel Deweydt

Voorzitter